

PENTRU O ISTORIE A ARTEI ROMĂNEȘTI

Convorbire cu academicianul Virgil Vătășianu cu prilejul împlinirii vârstei de 90 de ani

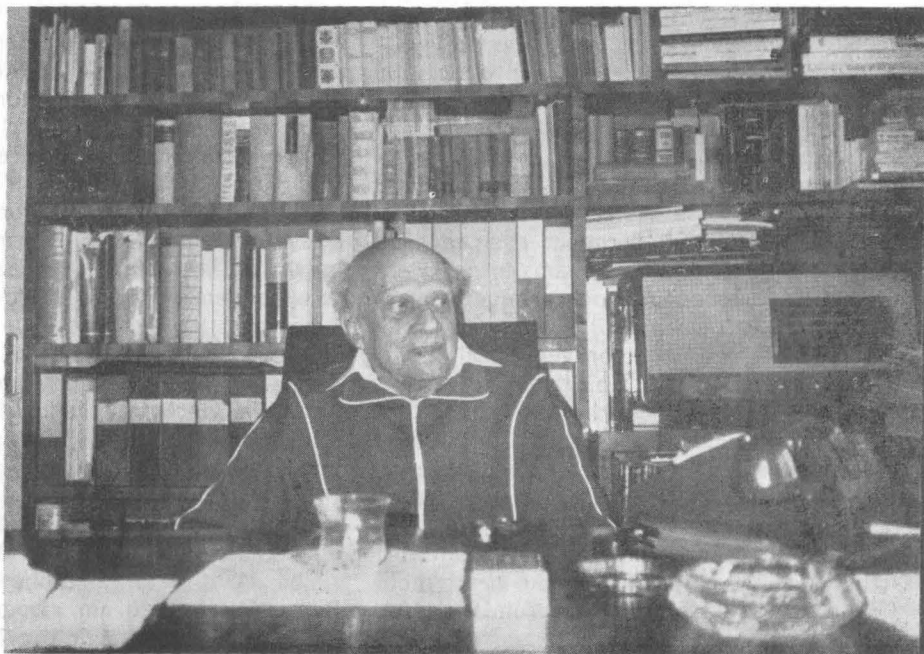
**Le trajet exemplaire d'un fondateur de l'école
roumaine de l'histoire de l'art-la rétrospective
de toute une époque mouvementée.**

La 21 martie 1992 academicianul Virgil Vătășianu împlinește 90 de ani. Cu această ocazie, colaboratorul revistei noastre, dl. Virgil Pop i-a adresat câteva întrebări menite să evoce și să puncteze principalele reperi ale unei cariere de excepție.

Virgil Pop: *Ce v-a condus la hotărîrea de a studia istoria artei; o chemare interioară sau o influență exterioară?*

Virgil Vătășianu: În școală, am aflat de la un profesor că manifestările artistice se completează reciproc și prezintă reciproc aceleași trăsături stilistice. Pe atunci eu studiam pianul. Când am plecat la universitate, la Praga, nu

știam încă dacă voi studia în continuare pianul sau, cine știe, istoria artei. Am renunțat la pian... nu-mi îngăduia vacanțe, excursii, căci la fiecare întoarcere acasă trebuiau reluate oarecum *da capo* eforturile tehnice ale mîinii. Istoria artei mi-a apărut în primul moment ca un fel de completare a studiilor artistice muzicale. Curînd am constatat cu surprindere că există o istorie a artei a diferitelor popoare... a bulgarilor, a sîrbilor... numai despre arta românească nu se vorbea nicăieri. Există un singur studiu al lui Iorga-Balș, *Histoire de l'art roumain*, din 1922. Or, nici acolo nu era vorba de artă românească ci despre ctitori, ceea ce nu

este același lucru. Am fost, rînd pe rînd, întîi îndispus, apoi indignat și am sfîrșit prin a scrie o recenzie în care îl criticam pe Iorga, motiv pentru care am devenit și am rămas adversari. Dar trebuia spus că istoria artei nu e o istorie a ctitorilor ci a monumentelor, din punct de vedere stilistic, din punct de vedere al materialului care determină formele artistice... Așa am ajuns încet, încet, să mă ocup de istoria artei.

V.P.: *Deci tentația pentru un teren virgin, necercetat...*

V.V.: În ceea ce privește arta românească, era într-adevăr un domeniu necercetat.

V.P.: *Care sînt profesorii ce v-au marcat formarea intelectuală?*

V.V.: Un profesor de la Liceul german din Sibiu, Fuchs, a fost cel care mi-a atras atenția că manifestările artistice aparțin unei familii colective și toate reprezintă aceleași nuanțe estetice, aceleași aspecte, aceleași tendințe. Acest profesor de limba greacă a fost cel care, la vîrsta de 17 ani, mi-a stîrnit interesul pentru acest domeniu.

V.P.: *Dar profesorii de specialitate de la facultățile pe care le-ați urmat?*

V.V.: La Universitatea germană din Praga, primul pe care l-am cunoscut a fost profesorul Klein, un arheolog. Avea o colecție de copii de monumente, circa 90 de piese, așa încît toate demonstrațiile le făcea în fața unei copii corecte a monumentului respectiv. În anul următor, 1921—1922, am trecut la Universitatea din Viena, unde am fost elevul profesorului Strziguowski, de la care am învățat metoda de cercetare în istoria artei și care m-a format ca om de știință în specialitate. În 1923 m-am întors în țară (trebuia să termin Facultatea de drept). Am revenit la Viena abia în 1925 și în primăvara lui 1927 am terminat examenul de doctorat, cu Strziguowski. M-am întors deci acasă în 1927 ca doctor în istoria artei al Universității din Viena. Dreptul îl făcusem la insistențele tatălui meu, director general al Băncii «Albina», care nu vedea posibilitatea unei cariere în domeniul istoriei artei. Mi-a oferit și postul de avocat al Sucursalei București a Băncii «Albina», ceea ce îmi asigura un venit de cel puțin 1 000 000 de lei... În 1920, cînd am avut această discuție cu tatăl meu, am încheiat o înțelegere: tatăl meu îmi dădea posibilitatea să studiez ce vreau și unde vreau în schimbul obligației mele de a face Dreptul. Și astfel, după ce i-am prezentat tatălui meu titlul de

licențiat în drept, de avocat, membru al Baroului Ilfov, m-am întors la Viena ca să-mi continui studiile de istoria artei, de unde m-am întors, cum spuneam, în 1927, cu doctoratul, ce a fost recunoscut și de Universitatea din Cluj, care mi-a publicat teza în românește.

V.P.: *Numiți vă rog, personalitățile sau școlile din domeniu pe care le socotiți reprezentative?*

V.V.: În România, din păcate, n-a fost decît școala de la Cluj. Apoi s-a făcut o secție la Institutul de Istoria Artei din București care a reușit să formeze și să promoveze cîțiva istorici de artă români. În străinătate, Viena a fost cea care a creat această disciplină, acolo a fost primul Institut de Istoria Artei europene...

V.P.: *Și în prezent?*

V.V.: Tot Viena. În România, din păcate, specialitatea aceasta a fost eliminată de la Universitate, iar școala de la București, nici ea n-a evoluat. Nici nu mai știu în ce măsură există specialitatea.

V.P.: *Viața dumneavoastră s-a confundat cu cariera științifică și universitară?*

V.V.: Da. Odată ce am început să mă preocup de istoria artei românești, să încerc eu să concretizez această disciplină ce nu exista în formă metodică, m-am pasionat în așa măsură încît am respins orice alte preocupări care m-ar fi abătut de la studiul istoriei artei românești.

V.P.: *Niște momente importante din viața dumneavoastră...*

V.V.: În calitate de secretar al Școlii Române din Roma am reușit să înființez o bibliotecă cu documente referitoare la istoria artei românești și la colțul acesta balcanic al Europei, inclusiv despre arta sîrbească, bulgărească etc. În 1946, cînd am decis să mă întorc în țară, mi s-a oferit slujba de bibliotecar al Bibliotecii Internaționale de Istoria Artei. Trupele germane, la retragerea lor din Italia, au primit ordin să evacueze Biblioteca Herziană din Roma și să o ducă în Germania. Americanii au descoperit-o în Austria și au adus-o înapoi. S-a decis să fie reinstalată la Roma ca bibliotecă internațională și au început discuțiile în căutarea unui director «internațional», care să nu fie în stare, sau să nu aibă interesul să o naționalizeze. S-a ajuns la concluzia că ăsta ar trebui să fie Vătășianu, care a întemeiat o foarte bună bibliotecă la Școala Română din Roma. Și m-au poftit să primesc această slujbă, de director al Bibliotecii Herziene din Roma. La care eu am răspuns «nu», pentru că eu trebuie să mă întorc în țară, pentru că

informațiile bibliografice pe care le am despre monumentele din România sînt incomplete, sînt redactate de nespecialiști, trebuie revăzute, trebuie să găsim alte elemente la fața locului . . .

V.P.: Ați refuzat deci postul de director al Bibliotecii Herziene pentru a vă întoarce în vremurile acelea tulburi?!

V.V.: Da, mi se spusese că eram nebun de legat! Firește că la *Herziana* aș fi trăit într-un palat baroc dintre cele mai frumoase, situat pe o colină, cu o priveliște minunată peste oraș. Dar nu acesta era interesul meu. Interesul meu era să scriu *Istoria artei feudale în Țările Romîne*; materialul pentru primul volum îl aveam gata deja la Roma. Trebuia însă să verific la fața locului, o seamă de monumente. Apoi țineam să revin definitiv în țară, în speranța de a putea publica și volumul al doilea.

V.P.: «Ce păcat că nu a apărut și volumul al doilea al *Istoriei artei feudale în Țările Romîne*», este o remarcă des auzită astăzi.

V.V.: Și mie îmi pare foarte rău. Totuși, în linii mari am schițat istoria artei romînești pînă în veacul al XIX-lea, publicînd-o în *Istoria Romîniei*, vol. II, Editura Academiei, 1962, în *Istoria Romîniei*, vol. III, Editura Academiei, 1964, în *Istoria artelor plastice în România*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1968, precum și în *Istoria artelor plastice în România*, vol. II, Editura Meridiane, București, 1970. De asemenea și în volumul *Studii de artă veche romînească și universală*, Editura Meridiane, București, 1987, am inserat cîteva capitole aferente istoriei artei de pe teritoriul Romîniei.

V.P.: Întors la Cluj în 1946, ce funcție vi s-a oferit.

V.V.: Cea de profesor universitar la disciplina *Istoria artei*, funcție pe care am ocupat-o prin concurs.

V.P.: Și totuși cursul a fost interzis. Atacul era îndreptat împotriva dumneavoastră personal sau . . . împotriva istoriei artei?

V.V.: Împotriva istoriei artei religioase. Asta era. Arătasem în prefața unuia din volumele mele că arta romînească reprezentativă este arta religioasă.

V.P.: Deci cursul a fost interzis pentru că se făceau referiri la elemente religioase?

V.V.: Da. Explicam acolo că evoluția artistică este determinată de arta religioasă.

V.P.: Revenind, se simte foarte mult lipsa celui de-al doilea volum . . .

V.V.: Da, însă Ministerul învățămîntului mi-a

cerut atunci să scriu o istorie a artei europene pe care am publicat-o în două volume, în anii 1968 și 1972. Preocupările mele în domeniul istoriei artei, cu timpul s-au diversificat, trezindu-mi interes și pentru alte probleme; ca urmare, am publicat — de pildă — în 1966 *Arhitectura și sculptura romanică în Panonia medievală*, Editura Academiei, București; *Metodica cercetării în istoria artei. Considerații*, Editura Meridiane, București, 1974; *Pictura murală în nordul Moldovei*, Editura Meridiane, București, 1974, apărut în limbile română, germană, engleză și franceză. În anul 1986 am scris în limba germană volumul *Kunstdenkmäler in Rumänien*, publicat la Edition Leipzig, München, Berlin și Darmstadt.

Pe lângă activitatea didactico-publicistică timpul mi-a fost furat și de o seamă de conferințe ținute vreme de circa 15 ani, cam de prin 1963 la universitățile din Moscova, Leningrad, Varșovia, Budapesta, Berlin, Bohum, Bonn, Londra, Ravenna, Roma, Washington, Montevideo, etc. . . La toate conferințele ținute peste hotare am tratat exclusiv probleme de arhitectură și pictură romînească.

V.P.: În ce măsură presiunea exercitată de sistemul comunist v-a influențat viața, cariera?

V.V.: Mi-a influențat cariera pentru că mi-a fost greu să studiez și să public în măsura în care aș fi dorit. Ba, mai mult; din profesor universitar am fost retrogradat la gradul de conferențiar, în 1950, an în care disciplina *Istoria artei* a încetat să mai fie specialitate principală; a rămas doar ca un curs auxiliar, în cadrul specialității «Istorie». Acolo, timp de doi ani am ținut cursuri de așa-zisă cultură generală. În toamna lui 1952, întorcîndu-mă de la șantierul arheologic din Suceava, am găsit acasă scrisoarea prin care eram eliberat și din funcția de conferențiar. În treacăt fie-zis, cînd am fost retrogradat la gradul de conferențiar am întrebat cînd o să ajung portar la Universitate. Mi s-a răspuns că nici odată, pentru că acesta este un post de încredere.

Rămas fără slujbă, mi s-a oferit un post foarte modest, de cercetător, pe linie de Academie, post care — pe atunci — era foarte slab remunerat. L-am ocupat pînă în 1958, cînd am fost reintegrat ca profesor de istoria artei, la Universitatea din Cluj.

V.P.: Nu e surprinzător că Academia v-a putut ajuta în condiția de «profesor dat afară din Universitate»?

V.V.: Da, însă în această instituție erau istorici și oameni de știință care mă apreciau, în

Virgil Vătășianu, ghidul M. S. Regele Mihai I, în timpul războiului, la Roma

ciuda faptului că Universitatea mă concediase. Și mai mult de atât, Academia a fost aceea care în 1958 mi-a achiziționat, spre publicare, manuscrisul de la *Istoria artei feudale în Țările Române*, care — așa cum am mai spus — a văzut lumina tiparului în 1959.

Din moment ce începusem să public trebuia să mă consider mulțumit, deși textele mi-au fost revizuite (din p.d.v. politic) de așa-ziși redactori care aveau dreptul să intervină (și interveneau) în text fără să-l consulte pe autor.

V.P.: Ce apreciați cel mai mult de-a lungul carierei dumneavoastră?

V.V.: Eu am lucrat tot timpul independent. Am avut noroc de la început că tata m-a finanțat

și în cele din urmă s-a bucurat de faptul că am reușit să mă realizez în domeniul istoriei artei, publicînd o seamă de volume cu privire la arta românească, și la cea universală. Pentru întreaga mea activitate, în 1963 mi s-a acordat titlul de membru corespondent al Academiei, iar în 1974 titlul de membru plin al Academiei. Între timp, în 1972, mi se decernase premiul internațional Herder. Dar, privind retrospectiv, adevărata mea satisfacție a constat în aceea că — în ciuda vicisitudinilor pe care le-am avut de înfruntat — am putut rămîne fidel pasiunii ce am avut-o pentru istoria artei românești.

Interviu realizat de
VIRGIL POP